
**Д.І. ДЕМА, І.В. АБРАМОВА,
Л.В. НЕДІЛЬСЬКА, І.А. ШУБЕНКО,
В.М. ТРОКОЗ**

**РИНОК
ФІНАНСОВИХ
ПОСЛУГ**

Навчальний посібник

*За загальною редакцією
кандидата економічних наук, доцента Д.І. Деми*

ЖИТОМИР

2010

УДК 519.63:336.131
ББК 65.26

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів (лист № 1/11-11256 від 09.12.10 р.)

Р 93 *Ринок фінансових послуг:* навч. посібник. Д.І Дема, І.В. Абрамова, І.А. Шубенко, Л.В. Недільська, В.М. Трокоз. – Житомир: «Рута», 2010. – 382 с.

Рецензенти:

Грушко В.І. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів і банківського бізнесу Вищого навчального закладу «Університет економіки і права «КРОК»;

Цаль-Цалко Ю.С. – доктор економічних наук, професор, проректор з навчальної роботи Житомирського національного агроекологічного університету;

Шинін В.В. – кандидат економічних наук, доцент, начальник Житомирського територіального управління Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

У навчальному посібнику розкрито суть та значення ринку фінансових послуг в економічній системі держави. Висвітлено економічний зміст та порядок надання фінансових послуг на ринках позикового та акціонерного капіталу, цінних паперів та похідних фінансових інструментів, валютному та страховому ринках. Особливу увагу приділено проблемам становлення, розвитку та державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні. До кожного розділу навчальний посібник містить питання для самоперевірки, тестові завдання, задачі та перелік рекомендованої літератури для поглибленого вивчення курсу.

Призначено для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, викладачів, магістрів, аспірантів, слухачів факультетів післядипломної освіти. Посібник буде корисним також спеціалістам-практикам фондового, кредитного та валютних ринків, підприємцям, менеджерам підприємств та організацій.

УДК 519.63:336.131
ББК 65.26

ISBN №978-617-581-048-4

© Дема Д.І., Абрамова І.В., Шубенко І.А.,
Недільська Л.В., Трокоз В.М., 2010
© ПП «Рута», 2010.

З М І С Т

Вступ	7
Зміст дисципліни	10
Розділ 1. Основи функціонування ринку фінансових послуг	13
1.1. Суть та значення ринку фінансових послуг	13
1.2. Зміст, особливості та класифікація фінансових послуг	16
1.3. Структура ринку фінансових послуг	20
Питання для самоконтролю	23
Розділ 2. Фінансові послуги на ринку акціонерного капіталу	27
2.1. Особливості формування ринку акціонерного капіталу	27
2.2. Формування вартості акцій на фондовому ринку	31
2.3. Показники, що характеризують якість акцій	33
2.4. Загальна характеристика послуг на ринку акціонерного капіталу	37
Питання для самоконтролю	44
Розділ 3. Фінансові послуги на ринку позикового капіталу	48
3.1. Загальна характеристика послуг на ринку позикового капіталу	48
3.2. Банківське кредитування	50
3.3. Факторингові та форфейтингові послуги	54
3.4. Лізингові послуги	62
Питання для самоконтролю	68
Розділ 4. Ринок банківських послуг	78
4.1. Послуги комерційних банків та їх види	78
4.2. Розрахунково-касове обслуговування клієнтів комерційних банків	80
4.3. Посередницькі та гарантійні послуги комерційних банків	88
4.4. Консультаційні послуги	90
4.5. Трастові (довірчі) послуги	92
4.6. Фінансовий інжиніринг	94

4.7. Інші послуги банків	96
Питання для самоконтролю	101
Розділ 5. Послуги небанківських фінансових установ	106
5.1. Економічна суть і функції небанківських фінансових установ	106
5.2. Послуги фінансових компаній	109
5.3. Діяльність кредитних спілок на ринку фінансових послуг	112
5.4. Послуги ломбардів	117
5.5. Діяльність установ накопичувального пенсійного забезпечення	122
5.6. Діяльність інститутів спільного інвестування	127
Питання для самоконтролю	135
Розділ 6. Послуги на валютному ринку	140
6.1. Валютний ринок та його учасники	140
6.2. Відкриття та ведення рахунків в іноземній валюті	145
6.3. Послуги на міжбанківському валютному ринку	149
6.4. Послуги на біржовому валютному ринку	156
6.5. Послуги фінансових установ при міжнародних розрахунках	160
6.6. Інші послуги на валютному ринку	165
Питання для самоконтролю	167
Розділ 7. Фінансові послуги на ринку цінних паперів	174
7.1. Загальна характеристика фінансових послуг на ринку цінних паперів	174
7.2. Послуги з обслуговування випуску та торгівлі цінними паперами	176
7.3. Діяльність з надання послуг щодо зберігання цінних паперів	180
7.4. Діяльність з надання розрахунково-клірингових послуг	183
7.5. Послуги з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів	184
7.6. Послуги по організації торгівлі цінними паперами	189
7.7. Послуги з управління цінними паперами	194

7.8. Інформаційні послуги на ринку цінних паперів	196
Питання для самоконтролю	203
Розділ 8. Послуги на ринках похідних фінансових інструментів	211
8.1. Загальна характеристика послуг на ринках похідних фінансових інструментів	211
8.2. Поняття хеджування. Хеджування та страхування ризиків на фінансовому ринку	213
8.3. Види та методи хеджування	215
8.4. Механізм хеджування ф'ючерсними контрактами	218
8.5. Послуги з хеджування форвардними контрактами	222
Питання для самоконтролю	230
Розділ 9. Послуги на страховому ринку	237
9.1. Загальна характеристика страхування та страхових послуг	237
9.2. Сутність страхових послуг та особливості їх реалізації	244
9.3. Послуги у сфері особистого страхування	252
9.4. Послуги у сфері майнового страхування	271
9.5. Послуги у сфері страхування відповідальності	284
Питання для самоконтролю	307
Розділ 10. Державне регулювання ринку фінансових послуг	317
10.1. Суть та форми державного регулювання ринку фінансових послуг	317
10.2. Органи, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг	319
10.3. Діяльність Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України	320
10.4. Важелі державного регулювання та стан ринку фінансових послуг в умовах фінансової кризи	335
Питання для самоконтролю	353
Словник основних термінів та понять	357
Посилання на використані джерела	371
Список використаних джерел	374

ВСТУП

Ринок фінансових послуг як складова фінансового ринку являє собою сферу різноманітних послуг, що надаються суб'єктам фінансових відносин – підприємницьким структурам, державі і громадянам у процесі їх фінансової діяльності. Фінансові послуги за своєю структурою дуже різні, вони можуть мати риси кредитних операцій, операцій оренди, страхування тощо, проте всі вони раціонально доповнюють мобілізацію і використання фінансових ресурсів в інших підсистемах фінансової системи держави. Тому вивчення діяльності ринку фінансових послуг є важливим етапом підготовки фахівців з економічних спеціальностей.

Предметом дисципліни “Ринок фінансових послуг” є вивчення діяльності фінансових інститутів, особливостей їх взаємодії між собою та з іншими учасниками ринку фінансових послуг, ознайомлення з механізмом надання окремих видів фінансових послуг.

Метою дисципліни “Ринок фінансових послуг” є підготовка кваліфікованих фахівців економічного профілю, які б володіли теоретичними основами та практичними навиками у галузі фінансових послуг.

Завдання дисципліни допомоги майбутнім фахівцям сформуванню комплексне розуміння взаємозв'язків на ринку фінансових послуг та системи спеціалізованих фінансових інститутів; визначити роль держави та основні напрямки державної політики в галузі регулювання ринку фінансових послуг.

Навчальний посібник допоможе студентам з'ясувати:

- суть, значення та структуру ринку фінансових послуг;
- специфіку та види фінансових послуг, механізми їх надання;
- суть андеррайтингових, агентських, лізингових та факторингових послуг;
- основи брокерської та дилерської діяльності;
- прийоми та методи використання основних та похідних фінансових інструментів на ринку фінансових послуг;

- основні види та механізми укладання угод на ринку фінансових послуг;
- основні принципи ціноутворення у форвардних і ф'ючерсних контрактах;
- відмінності між ф'ючерсами та форвардами;
- роль фінансових посередників в укладанні опціонних та своп угод тощо.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

Назва теми	Всього годин		
	Лекції	Практичні	Самостійна робота
Тема 1. Основи функціонування ринку фінансових послуг	2	2	11
Тема 2. Фінансові послуги на ринку акціонерного капіталу	2	4	11
Тема 3. Фінансові послуги на ринку позикового капіталу	2	2	11
Тема 4. Ринок банківських послуг	2	4	11
Тема 5. Послуги небанківських фінансових установ	2	2	11
Тема 6. Послуги на валютному ринку	4	4	11
Тема 7. Фінансові послуги на ринку цінних паперів	4	2	11
Тема 8. Послуги на ринку похідних фінансових інструментів	2	4	11
Тема 9. Послуги на страховому ринку	2	2	10
Тема 10. Державне регулювання ринку фінансових послуг	2	4	10
Всього	24	30	108

До кожної теми навчальний посібник містить перелік основних понять і категорій, контрольних питань, тестових завдань та задач, які допоможуть студентам повторити та закріпити вивчений матеріал. Робота з посібником буде ефективною у поєднанні з уважним і осмисленим вивченням відповідних законодавчих та нормативно-правових документів, навчально-методичної та періодичної літератури.

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Історичний аспект становлення та розвитку ринку фінансових послуг. Суть ринку фінансових послуг. Структура ринку фінансових послуг. Об'єкти та суб'єкти ринку фінансових послуг. Функції ринку фінансових послуг. Прийоми та методи організації діяльності фінансових посередників на ринку фінансових послуг.

Тема 2. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА РИНКУ АКЦІОНЕРНОГО КАПІТАЛУ

Особливості формування ринку акціонерного капіталу. Загальна характеристика послуг, які надаються на ринку акціонерного капіталу. Об'єкти та суб'єкти ринку акціонерного капіталу. Формування вартості акцій на фондовому ринку. Показники, що характеризують якість акцій. Учасники ринку акціонерного капіталу.

Тема 3. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА РИНКУ ПОЗИКОВОГО КАПІТАЛУ

Загальна характеристика послуг, які надаються на кредитному ринку. Банківські кредити. Факторингові та форфейтингові послуги. Лізинг. Лізингові послуги. Об'єкти та суб'єкти лізингу. Оперативний лізинг. Фінансовий лізинг. Небанківські кредитні інститути: лізингові компанії, факторингові компанії, кредитні спілки, каси взаємодопомоги та їх функції на ринку фінансових послуг. Контрактні фінансові інститути: інвестиційні компанії, пенсійні фонди, страхові компанії, ломбарди, позиково-ощадні асоціації, благодійні фонди та їх функції на ринку фінансових послуг.

Тема 4. РИНОК БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

Послуги комерційних банків та їх види. Розрахунково-касове обслуговування клієнтів комерційних банків. Посередницькі та гарантійні послуги комерційних банків. Консультаційні послуги. Трастові (довірчі) послуги. Фінансовий інжиніринг. Інші послуги банків.

Тема 5. ПОСЛУГИ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

Економічна суть і функції небанківських фінансових установ. Послуги фінансових компаній. Діяльність кредитних спілок на ринку фінансових послуг. Послуги ломбардів. Діяльність установ накопичувального пенсійного забезпечення. Діяльність інститутів спільного інвестування.

Тема 6. ПОСЛУГИ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ

Валютний ринок та його учасники. Відкриття та ведення рахунків в іноземній валюті. Послуги на міжбанківському валютному ринку. Послуги на біржовому валютному ринку. Послуги фінансових установ при міжнародних розрахунках. Інші послуги на валютному ринку.

Тема 7. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Загальна характеристика фінансових послуг на ринку цінних паперів. Послуги з обслуговування випуску та торгівлі цінними паперами. Депозитарні послуги. Розрахунково-клірингові послуги. Послуги з ведення реєстру власників іменних цінних паперів. Послуги по організації торгівлі на ринку цінних паперів. Послуги з управління цінними паперами. Суть андеррайтингу. Приватне розміщення цінних паперів. Андеррайтинговий дисконт.

Тема 8. ПОСЛУГИ НА РИНКУ ПОХІДНИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Поняття хеджування. Хеджування та страхування, їх відмінності. Види та методи хеджування. Хеджування ф'ючерсними контрактами. Механізм хеджування ф'ючерсними контрактами. Хеджування форвардними контрактами. Механізм хеджування форвардними контрактами. Відмінні ознаки між ф'ючерсними та форвардними контрактами.

Тема 9. ПОСЛУГИ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ

Загальна характеристика страхування та страхових послуг. Об'єкти та суб'єкти страхування. Сутність страхових послуг та особливості їх реалізації. Класифікація страхових послуг. Послуги у сфері особистого страхування. Послуги у сфері майнового страхування. Послуги у сфері страхування відповідальності

Тема 10. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Суть державного регулювання ринку фінансових послуг. Мета та завдання державного регулювання ринку фінансових послуг. Форми державного регулювання ринку фінансових послуг. Регулювання прав та обов'язків учасників ринку фінансових послуг. Видача спеціальних дозволів на здійснення професійної діяльності на ринку фінансових послуг.

РОЗДІЛ 1.

ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

1.1. Суть та значення ринку фінансових послуг

Рух фінансових потоків в економіці є необхідною умовою забезпечення безперервного відтворювального процесу. Учасники економічних відносин вирішують проблеми фінансового забезпечення своєї діяльності шляхом купівлі-продажу фінансових ресурсів. Сферу економічних взаємовідносин з приводу купівлі-продажу фінансових ресурсів називають **фінансовим ринком**.

На ранніх етапах розвитку фінансових взаємовідносин угоди купівлі-продажу фінансових ресурсів укладались безпосередньо між власником і споживачем капіталу. Проте по мірі зростання світового багатства і масштабів виробництва обсяги таких угод значно збільшились, а умови їх виконання суттєво ускладнились. Тому з метою обслуговування руху капіталу від власника до споживача почали з'являтися фінансові посередники, які не тільки спростили рух капіталу, а й урізноманітнили фінансові відносини великою кількістю фінансових послуг.

Ступінь розвитку фінансового ринку характеризується кількістю фінансових посередників і різноманітністю фінансових послуг, що вони надають. На розвиненому ринку здійснюють свою діяльність велика кількість фінансових посередників, які за невелику плату надають різні види фінансових послуг.

Ринок фінансових послуг є сферою діяльності фінансових посередників з метою надання та споживання певних фінансових послуг. Він є особливою формою організації руху фінансових ресурсів в економічній системі, яка за своїм призначенням забезпечує юридичним, фізичним особам і державі належні умови для залучення необхідних коштів і продажу тимчасово вільних грошових засобів.

За економічною сутністю **ринок фінансових послуг** – це економічні відносини, що виникають між фінансовими посередниками та іншими економічними агентами з приводу розподілу фінансових ресурсів, купівлі продажу тимчасово вільних коштів та цінних паперів.

Об'єктами відносин на цьому ринку є фінансові послуги, що надаються юридичним і фізичним особам, які є власниками і користувачами фінансових активів, операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством і за рахунок залучених від інших осіб активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості активівⁱ.

Суб'єктами ринку фінансових послуг виступають власники фінансових ресурсів, їх користувачі, фінансові посередники, держава в особі спеціальних органів нагляду та контролю. Фінансовими посередниками є особи, які сприяють у налагодженні контактів і укладанні угод між власниками і користувачами фінансових ресурсів. Роль таких осіб виконують фінансові установи.

Відповідно до Закону України “Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг” **фінансова установа** – це юридична особа, яка надає одну чи декілька фінансових послуг та внесена до відповідного реєстру у порядку, встановленому законом. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг.ⁱⁱ

При обслуговуванні учасників ринку одні фінансові установи надають лише окремий спектр послуг, який в цілому і визначає їх роль на ринку, а інші – широкий. До останніх належать комерційні банки, які окрім основних банківських послуг, здійснюють велику кількість операцій від імені та за рахунок клієнтів на ринку позикових капіталів, фондовому ринку, валютному ринку. Спеціалізовані

фінансові інститути надають, як правило, одну або декілька видів послуг. Тому з організаційної точки зору **ринок фінансових послуг** є сукупністю фінансових установ, що забезпечують рух коштів від власників фінансових ресурсів до їх користувачів.

Теоретично можна уявити ситуацію, коли економічні суб'єкти будують свої взаємовідносини прямо, не звертаючись до посередників. Проте організація таких відносин була б для них і суспільства набагато дорожчою, уповільненою, високо ризиковою і незручною.

Переваги фінансового посередництва проявляються у наступному:

- можливості для кожного окремого кредитора оперативно розмістити вільні кошти в дохідні активи, а для позичальника – оперативно мобілізувати необхідні ресурси;

- скорочення витрат економічних суб'єктів на формування вільних коштів, розміщення їх у дохідні активи та запозиченні додаткових коштів, оскільки всі витрати бере на себе посередник (фінансовий посередник також витрачає значні кошти, але завдяки великим обсягам виконуваних операцій, їх оптовому характеру, вартість кожної окремої операції коштує значно дешевше);

- послаблення фінансових ризиків для економічних суб'єктів, оскільки більшість з них перекладається на посередника (це стає можливим завдяки широкій диверсифікації посередницької діяльності, створенню спеціальних систем страхування та захисту від фінансових ризиків);

- збільшення дохідності позикових капіталів дрібних власників, завдяки зменшенню фінансових ризиків, скороченню витрат на здійснення фінансових операцій та відкриттю доступу до високодохідного бізнесу (фінансові посередники концентруючи капітал дрібних власників, мають можливість спрямувати його у високодохідні проекти);

- можливості урізноманітнити відносини між кредиторами і позичальниками шляхом надання додаткових послуг, які беруть на себе фінансові посередники.

Створюючи сприятливі умови для економічних суб'єктів, фінансові посередники позитивно впливають на кругообіг капіталу в процесі розширеного відтворення, розвиток виробництва, торгівлі, інших сфер економіки.

1.2. Зміст, особливості та класифікація фінансових послуг

Закон України “Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг” дає визначення *фінансових послуг* як операцій, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках передбачених законодавством, і за рахунок залучених від інших фізичних осіб активів, з метою отримання прибутків або збереження реальної вартості активів.

Згідно ст. 4 зазначеного закону фінансовими вважаються такі послуги:

- випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування;
- кліринг, інші форми забезпечення розрахунків;
- довірче управління фінансовими активами;
- діяльність з обміну валют;
- залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення;
- фінансовий лізинг;
- надання грошей у позику;
- надання гарантій та поручительств;
- переказ грошей;
- послуги у сфері страхування та накопичу вального пенсійного забезпечення;
- торгівля цінними паперами;
- факторинг;
- інші операціїⁱⁱⁱ.

Право на здійснення операцій з надання фінансових послуг надається фінансовим установам, а також, якщо це прямо передбачено законом, фізичним особам – суб'єктам підприємницької діяльності. Виключне право або інші обмеження щодо надання окремих фінансових послуг встановлюються законами про діяльність відповідної фінансової установи та нормативно-правовими актами державних органів, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг. Надавати фінансові кредити за рахунок залучених коштів має право на підставі відповідної ліцензії лише кредитна установа.

Можливість та порядок надання окремих фінансових послуг юридичними особами, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, визначаються законами та нормативно-правовими актами державних органів, що здійснюють регулювання діяльності фінансових установ та ринків фінансових послуг, виданими в межах їх компетенції.

Фінансові послуги відповідно до ст. 6 Закону України “Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг” надаються суб'єктами підприємницької діяльності на підставі договору.

Договір, якщо інше не передбачено законом, повинен містити:

- 1) назву документа;
- 2) назву, адресу та реквізити суб'єкта підприємницької діяльності;
- 3) прізвище, ім'я і по батькові фізичної особи, яка отримує фінансові послуги, та її адресу;
- 4) найменування, місцезнаходження юридичної особи;
- 5) найменування фінансової операції;
- 6) розмір фінансового активу, зазначений у грошовому виразі, строки його внесення та умови взаєморозрахунків;
- 7) строк дії договору;
- 8) порядок зміни і припинення дії договору;
- 9) права та обов'язки сторін, відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання умов договору;
- 10) інші умови за згодою сторін;

11) підписи сторін.

При укладенні договору юридична або фізична особа мають право вимагати у суб'єкта підприємницької діяльності надання балансу або довідки про фінансове становище, підтвержені аудитором (аудиторською фірмою), а також бізнес-план, якщо інше не передбачено законодавством України.

Підстави, порядок та правові наслідки припинення дії договорів про надання фінансових послуг визначаються цивільним законодавством, законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг, а також укладеними відповідно до них договорами^{iv}.

Наявність значної кількості фінансових послуг обумовлює необхідність їх класифікації (рис. 1.1).

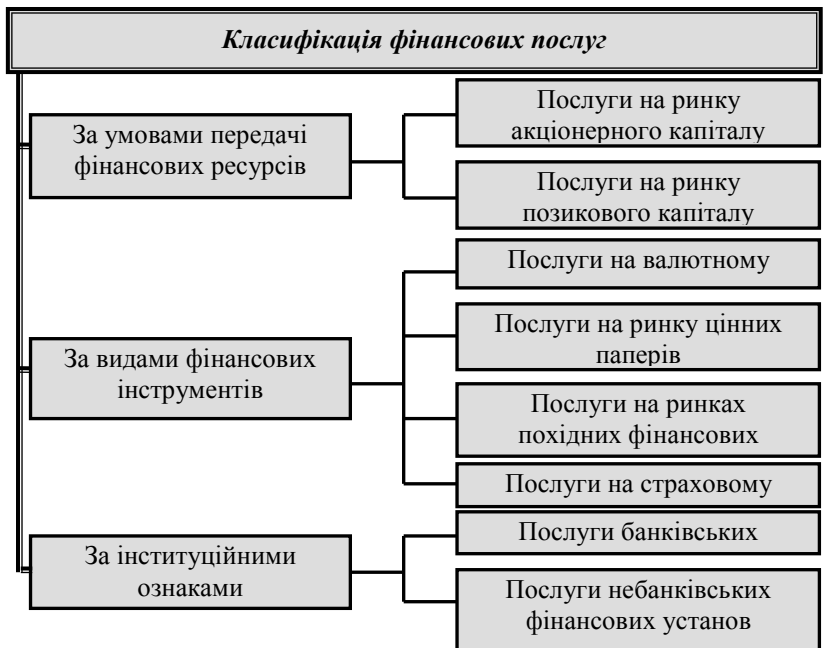

Рис. 1.1. Класифікація фінансових послуг

За умовами передачі фінансових ресурсів в користування фінансові послуги доцільно поділити на ті, що надаються на ринку акціонерного та позикового капіталів. На *ринку позикового капіталу* фінансові посередники забезпечують передачу ресурсів на визначений термін та під проценти за допомогою боргових цінних паперів або кредитних інструментів. До фінансових послуг на ринку позикового капіталу належать: надання грошей у позику банківськими та небанківськими кредитно-фінансовими установами, фінансовий лізинг, факторинг та форфейтинг, надання гарантій та поручительств тощо.

На *ринку акціонерного капіталу* фінансові посередники забезпечують вкладання ресурсів одних економічних суб'єктів в діяльність інших на невизначений термін. При цьому інвестор отримує право на частину прибутку у вигляді дивіденду, право співвласності на активи підприємства і повністю поділяє підприємницькі ризики з іншими акціонерами підприємства.

За видами фінансових інструментів, які застосовують фінансові посередники, виділяють послуги на валютному ринку, на ринку цінних паперів, на ринках похідних фінансових інструментів, а також послуги на страховому ринку. *Послуги на валютному ринку* пов'язані з обслуговуванням обігу іноземних валют на території України. Слід зазначити, що в країнах з розвиненими економічними системами, спектр валютних послуг є досить обмеженим, оскільки переважна більшість платежів здійснюється з використанням стабільних національних валют. *Послуги на ринку цінних паперів* передбачають діяльність по перерозподілу фінансових ресурсів за допомогою цінних паперів та організаційному, інформаційному, технічному, консультативному та іншому обслуговуванню випуску та обігу цінних паперів.

Послуги на ринках похідних фінансових інструментів здійснюються за допомогою строкових угод, механізм випуску й обігу яких пов'язаний з купівлею-продажем певних фінансових чи матеріальних активів. Строкові угоди

надають можливість здійснити страхування від ризиків цінних змін на той або ж інший вид активу на реальному ринку. *Послуги на страховому ринку* забезпечують процес купівлі-продажу специфічного товару – страхового захисту, формують попит і пропозицію, а також впливають на ціну даного товару.

За інституційними ознаками фінансові послуги поділяють на послуги банківських установ та послуги небанківських фінансових установ. *Послуги банківських установ* реалізують комерційні, ощадні, інвестиційні та інші банківські інститути. Вони надають широкий спектр послуг різним суб'єктам економіки від залучення і розміщення грошових вкладів та кредитів до розрахунково-касового обслуговування клієнтів, операцій з цінними паперами, довірчих операцій, надання консультаційних послуг тощо. *Послуги небанківських фінансових установ* здійснюють кредитні спілки, ломбарди, пенсійні фонди, фінансові компанії та ін. Вони, як правило, надають одну або ж декілька послуг своїм клієнтам.

1.3. Структура ринку фінансових послуг

Правова основа функціонування ринку фінансових послуг в Україні закладена Законом України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, прийнятим Верховною Радою України в 2001 р. Цей закон визначає поняття, принципи, систему фінансових операцій, державного нагляду і захисту інтересів учасників фінансових послуг.

Відповідно до ст. 1 Закону України “Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг”, ***ринки фінансових послуг*** – це сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг. До ринків фінансових послуг належать професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними

паперами та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів^v.

Суб'єктами ринку фінансових послуг є непрофесійні учасники ринку – юридичні особи, населення, професійні учасники ринку – фінансові посередники, інститути інфраструктури, держава, а також іноземні учасники ринку.

Організаційна структура ринку фінансових послуг подана на рис. 1.2.

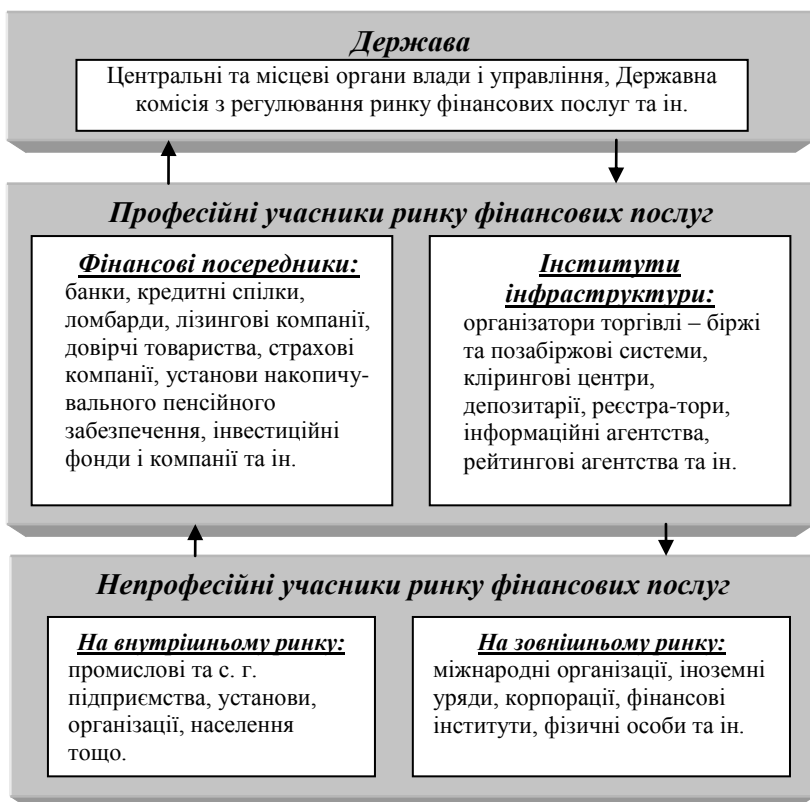

Рис. 1.2. Організаційна структура ринку фінансових послуг

Професійними учасниками ринку фінансових послуг є фінансові посередники – банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії тощо. Саме вони забезпечують процеси акумуляції, розподілу та перерозподілу вільних фінансових ресурсів, переміщення коштів від кредиторів до позичальників, зменшують ризики і витрати, пов'язані з інвестуванням коштів, а також стабільне та впорядковане функціонування ринку.

Крім фінансових посередників, які забезпечують ефективне розміщення капіталів серед галузей економіки, значну роль на ринку фінансових послуг відіграють **інститути інфраструктури** – біржі та позабіржові системи, клірингові центри, депозитарії, реєстратори, інформаційні агентства, рейтингові агентства та ін.

Непрофесійні учасники ринку фінансових послуг – це юридичні особи, резиденти певної держави, які займаються виробництвом різноманітних товарів та наданням послуг, виключаючи фінансові послуги. До інститутів поза фінансової сфери належать промислові та сільськогосподарські підприємства, корпорації, установи, організації тощо. Разом з іноземними учасниками ринку вони виступають потенційними споживачами фінансових послуг. Населення виступає споживачем фінансових послуг, залучаючи кредитні ресурси чи вкладаючи кошти в різноманітні фінансові активи.

Держава може виступати як в ролі споживача фінансових послуг, розміщуючи через фінансових посередників свої боргові зобов'язання чи інвестуючи діяльність суб'єктів господарювання, так і виконувати специфічну і дуже важливу функцію – регулювання ринку фінансових послуг, яка полягає в здійсненні державою комплексу заходів щодо упорядкування, контролю, нагляду за діяльністю фінансових посередників та запобігання зловживанням і порушенням у цій сфері.

План семінарського заняття

1. Історичний аспект становлення та розвитку ринку фінансових послуг
2. Суть та значення ринку фінансових послуг
3. Об'єкти та суб'єкти ринку фінансових послуг
4. Зміст, особливості та класифікація фінансових послуг
5. Структура ринку фінансових послуг

Теми фіксованих виступів та рефератів

1. Становлення та розвиток ринку фінансових послуг в Україні.
2. Роль та значення фінансових послуг у структурі світової торгівлі.
3. Роль фінансових посередників на сучасному ринку фінансових послуг.
5. Стан розвитку ринку фінансових послуг в Україні.
6. Перспективи розвитку ринку фінансових послуг в Україні.

Питання для самоконтролю

1. В чому полягає історичний аспект становлення та розвитку ринку фінансових послуг?
2. Розкрийте економічну суть та значення ринку фінансових послуг.
3. Назвіть об'єкти та суб'єкти ринку фінансових послуг.
4. В чому проявляються переваги фінансового посередництва?
5. Охарактеризуйте суть та значення фінансових послуг.
6. Класифікуйте фінансові послуги.
7. Які елементи повинен містити договір про надання фінансових послуг?
8. Визначте роль фінансових посередників при проведенні операцій з надання фінансових послуг.
9. Якою є організаційна структура ринку фінансових послуг?
10. Назвіть елементи інфраструктури ринку фінансових послуг.
11. Визначте роль держави в діяльності ринку фінансових послуг.
12. Якими є правові засади функціонування ринку фінансових послуг в Україні?

Тестові завдання

1. За економічною сутністю ринок фінансових послуг – це:

- а) сукупністю фінансових установ, що забезпечують рух коштів від власників фінансових ресурсів до їх користувачів;*
- б) вкладання ресурсів одних економічних суб'єктів в діяльність інших на невизначений термін;*
- в) економічні відносини, що виникають між фінансовими посередниками та іншими економічними агентами з приводу розподілу фінансових ресурсів, купівлі продажу тимчасово вільних коштів та цінних паперів.*

2. Фінансові послуги – це:

- а) операції, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках передбачених законодавством, і за рахунок залучених від інших фізичних осіб активів, з метою отримання прибутків або збереження реальної вартості активів;*
- б) операції, що забезпечують інвестування коштів в основний та оборотний капітал суб'єктів ринку;*
- в) операції, що забезпечують вкладання ресурсів одних економічних суб'єктів в діяльність інших на невизначений термін.*

3. Визначте, хто з наведених суб'єктів є професійним учасником ринку фінансових послуг:

- а) держава;*
- б) біржі та позабіржові системи;*
- в) банківські та небанківські фінансові установи.*

4. На ринку позикового капіталу фінансові посередники забезпечують:

- а) передачу ресурсів на визначений термін та під проценти за допомогою боргових цінних паперів або кредитних інструментів;*
- б) вкладання ресурсів одних економічних суб'єктів в діяльність інших на невизначений термін;*
- в) здійснення операцій економічних суб'єктів з валютними цінностями.*

5. Інститутами інфраструктури ринку фінансових послуг є:

- а) фізичні та юридичні особи;
- б) біржі та позабіржові системи;
- в) банківські та небанківські фінансові установи.

6. *Послуги на валютному ринку пов'язані з:*

- а) перерозподілом фінансових ресурсів за допомогою цінних паперів;
- б) обслуговуванням обігу іноземних валют;
- в) здійснюються за допомогою строкових угод.

7. *Послуги на страховому ринку забезпечують:*

- а) процес купівлі-продажу специфічного товару – страхового захисту;
- б) обслуговування обігу іноземних валют;
- в) перерозподіл фінансових ресурсів за допомогою цінних паперів.

8. *Послуги на ринку цінних паперів передбачають:*

- а) перерозподіл фінансових ресурсів за допомогою цінних паперів;
- б) обслуговування обігу іноземних валют;
- в) здійснюються за допомогою строкових угод.

9. *Послуги на ринках похідних фінансових інструментів здійснюються за допомогою:*

- а) валютних цінностей;
- б) цінних паперів;
- в) строкових угод.

10. *Послуги банківських установ реалізують:*

- а) комерційні, ощадні, інвестиційні та інші банківські інститути;
- б) кредитні спілки, ломбарди, пенсійні фонди, фінансові компанії та ін.;
- в) інші фінансові установи.

11. *Професійними учасниками ринку фінансових послуг є:*

- а) фінансові посередники;
- б) інститути інфраструктури;
- в) держава.

12. *На ринку позикового капіталу фінансові посередники забезпечують:*

- а) передачу ресурсів на визначений термін та під проценти за допомогою боргових цінних паперів або кредитних інструментів;
- б) вкладання ресурсів одних економічних суб'єктів в діяльність інших на невизначений термін;
- в) перерозподіл фінансових ресурсів за допомогою цінних паперів.

Рекомендована література

1. Горбач Л.М. Ринок фінансових послуг: навч. посібник / Л.М. Горбач, О.Б. Каун – К.: Кондор, 2006. – 436 с.
2. Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664-III.
3. Ринок фінансових послуг: навч. посібник / М.А.Коваленко, Л.М. Радванська, Н.В. Лобанова, Г.М. Швороб. – Херсон: Олді-плюс, 2003. – 572 с.
4. Шелудько В.М. Фінансовий ринок: підручник / В.М. Шельдько – К.: Знання, 2006. – 535 с.

ⁱ Горбач, с. 21

ⁱⁱ Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III

ⁱⁱⁱ Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III

^{iv} Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III

^v Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III